

УДК 174:005.336.2]:[373.5.011.3-051:81'243]

**ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО УЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Павелків Катерина, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов, Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

ORCID ID 0000-0002-9112-2542

E-mail: pavelkiv.k@gmail.com

У статті представлено теоретичні підходи до розгляду етичної компетентності сучасного учителя іноземної мови у його професійно-педагогічній діяльності. Розкрито сутність понять «компетентність», «професійно-педагогічна компетентність», охарактеризовано зміст поняття «етична компетентність». Етичну компетентність сучасного вчителя іноземної мови визначено як інтегративну якість особистості, що включає комплекс її морально-етичних цінностей та особистісних характеристик, що зумовлюють вибір моделей поведінки вчителя у різних ситуаціях його професійно-педагогічної діяльності. Встановлено, що етична компетентність як базова складова професійно-педагогічної компетентності вчителя іноземної мови віддзеркалює його духовність і моральність, внутрішню культуру, здатність діяти відповідно до норм педагогічної етики та ухвалювати адекватні моральні рішення.

Визначено складові, які включає модель етичної компетентності вчителя іноземної мови, а саме: етичні знання, комунікативні уміння, психологічну позицію та морально-психологічні якості. У статті зазначено, що процес формування етичної компетентності вчителя іноземної мови проходить кілька етапів і є синергетичним результатом трьох важливих складових освітнього процесу: соціокультурної, предметної і професійно суб'єктивної.

Формування етично компетентного вчителя – це соціально значуща проблема, від розв'язання якої залежать успіх гуманізації системи освіти, підвищення загальної культури у суспільстві та перспективи розвитку сучасної людини. Етичний розвиток учителя є неперервним процесом особистісно-професійного зростання, що передбачає підвищення його рівня моральної свідомості, здійснення професійної рефлексії та формування системи ставлень до суб'єктів освітнього процесу відповідно до норм і правил педагогічної етики. Встановлено, що несформована етична компетенція призводить до етико-педагогічних помилок у педагогічній діяльності і, відповідно, негативно впливає на освітній процес в цілому.

***Ключові слова:** професійно-педагогічна компетентність, вчитель іноземної мови, етична компетентність сучасного вчителя іноземної мови, професійно-педагогічна діяльність, підготовка майбутніх фахівців.*

**ETHICAL COMPETENCE IN PROFESSIONAL PEDAGOGICAL ACTIVITY
OF MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHER: THEORETICAL ASPECT**

Pavelkiv Kateryna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Foreign Languages, Rivne State University of the Humanities, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-9112-2542

E-mail: pavelkiv.k@gmail.com

The article presents theoretical approaches to the consideration of the ethical competence of a modern foreign language teacher in his/her professional pedagogical activity. The essence of the concepts "competence", "professional-pedagogical competence" is revealed, the content of the concept "ethical competence" is characterized. Ethical competence of modern foreign language teacher is defined as an integrative quality of a person, that includes a complex of his/her moral and ethical values and personal characteristics determining the choice of models of teacher's behavior in various situations of his/her professional pedagogical activity. It has been established that ethical competence as a basic component of professional pedagogical competence of foreign language teacher reflects his/her spirituality and morality, internal culture, the ability to act in accordance with the norms of pedagogical ethics and to take adequate moral decisions.

The components included in the model of ethical competence of foreign language teacher are defined, namely: ethical knowledge, communicative skills, psychological position, moral and psychological qualities. The article states that the process of ethical competence formation of foreign language teacher goes through several stages and is a synergistic result of three important components of the educational process: socio-cultural, subject and professionally subjective.

The formation of ethically competent teacher is a socially significant problem. The success of education system humanization, the improvement of general culture in society, and the prospects for the development of modern human depend on the solution of the problem mentioned above. Ethical development of a teacher is a continuous process of personal and professional growth, which involves raising of moral awareness level, carrying out professional reflection and formation of the system of attitudes towards the subjects of educational process in accordance with the norms and rules of pedagogical ethics. It was defined that unformed ethical competence leads to ethical and pedagogical errors in pedagogical activity and, accordingly, negatively affects educational process as a whole.

Keywords: *professional pedagogical competence, foreign language teacher, ethical competence of modern foreign language teacher, professional pedagogical activity, training of future specialists.*

Постановка проблеми. Відповідно до положень Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Закону України «Про вищу освіту» забезпечення високої якості професійної підготовки вчителя, рівня його загальної і професійно-педагогічної культури, формування ключових компетенцій, спрямованості на професійний саморозвиток та самоосвіту впродовж життя є базовими вимогами до професійної підготовки сучасного фахівця. Орієнтація на європейські стандарти в системі освіти передбачає зміну вимог до ефективної та якісної професійно-педагогічної діяльності вчителя: від виконання суто освітньо-інформативної функції до реалізації культурологічної, етичної, соціально-психологічної, розвивально-дослідницької задля забезпечення учнів не лише предметними знанням, але й формування у них здібностей вирішувати найважливіші практичні завдання та сприяння морально-етичному розвитку особистості учня в цілому. В Концепції Нової української школи наголошено на тому, що «кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини» [4]. Комфорт освітнього середовища та результативність освітнього процесу як для учнів, їх батьків, так і самих вчителів значною мірою залежить від рівня сформованості етичної компетентності педагога, оскільки зазначена компетентність є визначальним показником професійної готовності

фахівця до викликів роботи у школі. Етична компетентність вчителя репрезентує головні регуляції його дій, що закріплюються у звичках, традиціях, принципах життя і професійній діяльності, психічних станах, діях, вчинках і якостях педагога, забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки згідно професійно-педагогічних норм [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем підготовки фахівців у закладах вищої педагогічної освіти в контексті різних аспектів формування особистості педагога та його компетентностей присвячено праці багатьох науковців (О. Дубасенюк, Л. Калініна, Н. Кузьміна, І. Самойлюкевич, В. Семиченко, Г. Троцько, Н. Хміль, та ін.). Особливості формування етичної компетентності вчителя висвітлено у наукових доробках К. Журби, К. Павелків, Г. Рисаченко, Н. Султанової, Л. Хоружої та ін., у яких формування етичної культури вчителів розглядається як необхідна умова сучасного виховання, а етична компетентність учителя – як основа реалізації гуманістичної парадигми освіти.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до розгляду етичної компетентності сучасного вчителя іноземної мови у його професійно-педагогічній діяльності та розкриття провідних етичних характеристик педагога, що визначають організаційно-методичні засади та зміст підготовки майбутніх фахівців в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням вищої педагогічної освіти є підготовка компетентних і висококваліфікованих фахівців, тобто формування таких суб'єктів педагогічної діяльності, які здатні втілювати теоретичні знання на практиці, креативно та професійно розв'язувати різні педагогічні задачі, свідомо та критично ставитися до педагогічної діяльності, відповідати за її результати. У загальному розумінні педагогічна діяльність постає як виховний і освітній вплив учителя на учня або учнів, спрямований на особистісний розвиток, що, водночас, виступає основою саморозвитку і самовдосконалення (М. Єрмоленко, В. Мижериков, А. Хуторської та ін.) [5].

Професійна діяльність вчителя пов'язана з морально-естетичною, громадянсько-правовою оцінкою подій та дій, постановкою завдань, прийняттям нестандартних рішень, вибором стратегій освіти. У цьому контексті варто зауважити, що поряд із загальнопедагогічною підготовкою майбутніх фахівців у закладах вищої педагогічної освіти важливе значення займає культурологічна підготовка, оскільки в умовах розширення свободи і творчого потенціалу вчителя у педагогічній діяльності, широкого використання інноваційних підходів саме культурологічні знання виступають як їх ціннісно-орієнтовна основа. У доробках науковців (В. Гриньова, І. Ісаєв, Н. Крилова, Є. Шиянов, Я. Черньонков та ін.) процес формування професійно-педагогічної культури розглядається з позицій цілісного професійного становлення особистості вчителя, формування сукупності фізичних, інтелектуальних, моральних якостей, професійних знань і вмінь, необхідних для здійснення успішної освітньої роботи, що визначають професійно-педагогічну культуру вчителя [5].

Однією з провідних освітніх тенденцій підготовки фахівців у закладах вищої педагогічної освіти виступає реалізація компетентнісної парадигми, яка

передбачає постійний професійний розвиток вчителя у форматі неперервної освіти впродовж життя, забезпечує зв'язок вищої освіти й виробництва. Актуальність компетентнісного підходу пов'язана із закономірностями розвитку системи освіти. Оскільки суспільство сьогодні перебуває в умовах постійних змін, об'єктивною потребою сучасної школи є активізація розвитку професійної компетентності педагога як умови досягнення нового рівня якості освіти.

Компетентнісний підхід, згідно О. Лебедева, постає як сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору її змісту, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів. Як зазначалося у наших попередніх наукових розвідках [5], сучасна актуалізація компетентнісної парадигми освіти пов'язана передусім з визнанням її потужності як чинника формування успішної особистості (Л. Львов); спроможністю подолання та відходу від абстрактності в освіті та розв'язання професійно-практичних і життєвих задач для кожної людини (Л. Василенко); виявом результативності навчально-пізнавальної діяльності особистості (Н. Бібік), з реалізацією «людиноцентрованості» неперервної професійної підготовки (І. Бех, Н. Шестак) і т. ін. Своєю чергою, О. Семенов вказує на те, що професійна підготовка майбутнього вчителя-словесника в умовах педагогічного університету відповідатиме сучасному рівню тоді, коли зміст, форми і методи соціально-гуманітарної, лінгвістичної, літературознавчої, українознавчої, методичної та психолого-педагогічної підготовки будуть зорієнтовані на формування високодуховної культуромовної особистості педагога і його професійної компетенції.

Для глибшого розуміння сутності феномена «етична компетентність», вважаємо необхідним зупинитися на тлумаченні таких дефініцій, як «компетентність» та «професійно-педагогічна компетентність».

Щодо трактування поняття «компетентності», визначення її структури, варто зауважити, що в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях відсутній однозначний підхід (І. Бех, А. Дубасенюк, І. Зімняя, В. Семиченко, І. Підласий, М. Холодна та ін.). У загальному вигляді «компетентність» визначають як сукупність знань, умінь і навичок та особистісних якостей, що дають змогу фахівцю кваліфіковано здійснювати діяльність або виконувати певні завдання і функції, спрямовані на досягнення професійних стандартів. У Законі України «Про вищу освіту» термін «компетентність» визначено як динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу освітню діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [3].

Щодо поняття «професійна педагогічна компетентність», відзначимо, що в науковий обіг воно було уведено Н. Кузьміною як розуміння системи знань і вмінь педагога, що виявляються при розв'язанні професійно-педагогічних задач, а також як здатність вчителя перетворювати свій фах у засіб формування особистості тих, хто навчається, з урахуванням педагогічних норм, за яких здійснюється освітній процес [5].

Професійно-педагогічну компетентність науковці визначають як:

- інтегральну особистісно-професійну характеристику педагога, що має наступні системні складові: мотивація; педагогічні здібності, характер та його риси, психологічні стани і процеси; інтегральні характеристики особистості (педагогічна самосвідомість, індивідуальний стиль, креативність) (А. Маркова);

- сукупність теоретичної і практичної готовності до професійної діяльності (В. Сластьонін);

- особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних рішень у певній предметній діяльності (М. Холодна);

- здатність фахівця успішно вирішувати завдання, що відносяться до його компетентності (Д. Савельєв).

Таким чином, професійно компетентним є фахівець, «здатний практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій в процесі професійної діяльності» (Н. Султанова) [8].

Зважаючи на викладене вище, компетентність визначаємо як інтегративну особистісну якість, яка включає комплекс знань, вмінь та навичок особистості в тій чи іншій галузі, що дає їй змогу самореалізуватися в різних видах діяльності, а також успішно співпрацювати з іншими представниками суспільства. Професійно-педагогічну компетентність, у свою чергу, розуміємо як сукупність професійних характеристик та якостей особистості вчителя, здобутих в процесі педагогічної підготовки та узагальнення педагогічного досвіду, які забезпечують ефективну організацію освітнього процесу.

Високий рівень професійно-педагогічної компетентності вчителя іноземної мови передбачає формування відповідного рівня її етичної складової. Етична компетентність як базова складова професійності вчителя віддзеркалює його духовність і моральність, внутрішню культуру, здатність діяти відповідно до норм педагогічної етики та ухвалювати адекватні моральні рішення. Саме це дає змогу педагогу визначити ставлення до своїх професійних обов'язків і, передусім, до людей, з якими він контактує в процесі діяльності. Як зауважує Л. Л. Хоружа, етична компетентність майбутнього вчителя є інваріантною характеристикою його професійної компетентності, зумовленою ідеєю суцільного знання, в якій відображено зв'язок духовних традицій в умовах сучасних суспільних перетворень. Вихідною категорією для розуміння етичної компетентності поряд з професійною вчена вважає педагогічну етику як основу професійної поведінки вчителя і вказівник у кожній унікальній ситуації діяльності. До етичної компетентності Л. Л. Хоружа відносить такі здатності вчителя:

– усвідомлення гуманістичних цінностей, інваріантного характеру норм, принципів педагогічної етики;

– розуміння морального змісту педагогічної професії; необхідності розвитку культурних потреб та інтересів;

– здійснення етичної рефлексії власних вчинків,

– виявлення сутності моральних колізій у різних педагогічних ситуаціях, прогнозування результатів своїх дій;

– вміння розв'язувати конфлікти, розуміти почуття і потреби вихованців;

– реалізація у професійній поведінці стратегії і тактики етично адекватного спілкування з різними учасниками навчально-виховного процесу [11].

Натомість, Н. В. Султанова визначає поняття «етичної компетентності» як «спеціальну здібність особистості, яка має природні задатки у формі певних соціально-психологічних властивостей і набуває подальшого розвитку внаслідок набуття людиною життєвого досвіду та в процесі міжособистісної взаємодії», «інтегральну характеристику особистості, що одночасно поєднує мобілізацію знань, умінь, поведінкових відносин», «вид компетентності, який включає сукупність комунікативних, перцептивних, інтерактивних знань і вмінь» [8].

Етична компетентність за специфікою реалізації належить до так званих надпредметних компетентностей. Вони мають інтегрований характер та поєднують у собі певний комплекс знань, умінь та ставлень, які набуваються майбутніми учителями впродовж засвоєння усього змісту педагогічної освіти. Сучасні дослідники пов'язують етичну компетентність учителя з його знаннями в сфері етики, сукупністю морально-етичних якостей особистості, готовністю діяти етично у професійних ситуаціях. Етична компетентність учителя репрезентує головні регуляції його дій, що закріплюються у звичках, традиціях, принципах життя і стверджувати, професійній діяльності, психічних станах, діях, вчинках і якостях педагога, забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-педагогічних норм. Етична культура вчителя виявляється також у принципах його професійної поведінки у ставленні до вихованців, учнівського колективу, батьків, колег, самого себе, керівництва школи, суспільства в цілому.

Отже, етичну компетентність сучасного вчителя розуміємо як інтегративну якість особистості, що включає комплекс її морально-етичних цінностей та особистісних характеристик, що зумовлюють вибір моделей поведінки вчителя у різних ситуаціях його професійно-педагогічної діяльності.

Щодо моделі етичної компетентності вчителя іноземної мови, то вона включає наступні складові: етичні знання (знання природи, специфіки і функцій етики, її основних категорій, принципів і норм, професійної етики вчителя і правил етикету), комунікативні уміння (уміння педагогічного спілкування), психологічну позицію (з погляду сформованої моделі етичної компетентності педагог повинен займати позитивно-активну, творчо-інноваційну і стабільно-відкриту позиції; бути толерантним; володіти способами вирішення конфліктних ситуацій) та морально-психологічні якості (особистісна спрямованість, емоційна гнучкість, доброзичливість тощо; етичні цінності; прагнення педагога будувати спілкування на гуманній, демократичній основі, керуватися принципами, нормами і правилами професійної етики та етикету, стверджувати особистісну гідність кожного учня, організовувати творчу співпрацю з класом і з кожним учнем зокрема, ініціювати сприятливий клімат спілкування).

Процес формування етичної компетентності вчителя іноземної мови проходить декілька етапів і є синергетичним результатом трьох важливих складових освітнього процесу: соціокультурної, предметної і професійно-суб'єктивної. Сучасний учитель має володіти поряд зі знаннями й уміннями з педагогіки, психології, методики викладання предмету, сучасних технологій,

також навичками культури спілкування, міжособистісної взаємодії; дотримуватися норм і правил етикету, працювати в умовах професійного стресу і конфліктних ситуацій, володіти низкою професійно важливих особистісних якостей (відповідальність, ввічливість, стресостійкість, позитивне мислення тощо); що визначає рівень професійної та особистої культури педагога.

Дотримання педагогами професійних етичних норм та правил – необхідна і фундаментальна засада повноцінного функціонування системи освіти та головна умова реалізації ним важливої соціально-культурної і духовної ролі в сучасному суспільстві. Головна мета педагога – навчити учня мислити, відчувати та любити [1].

Варто зауважити, що оскільки етична компетентність визначає вибір вчителем тих чи інших форм і методів навчання, постановку мети та завдань освітньої діяльності, правильну поведінкову лінію в кожній ситуації професійної діяльності, недосконалість сформованості зазначеної компетентності вчителя породжують етико-педагогічні помилки. Вони призводять до того, що вчитель не може правильно обрати тактику своєї поведінки. Етичні труднощі виражаються в недостатній тактовності, толерантності, необ'єктивності, поспішності, неадекватній оцінці якостей співрозмовника тощо. До найпоширеніших помилок в професійній діяльності педагога в контексті педагогічної етики відносять: загравання з дітьми, щоб увійти з ними в довірливі стосунки; визначення «улюблених» учнів у класі; уживання грубих порівнянь; деспотичні вказівки; ігнорування індивідуальних потреб та можливостей дитини; нехтування цінностями дитячого світу тощо.

Несприятливими чинниками, що гальмують формування етичної культури педагога, можуть виступати брак знань та педагогічного досвіду, низький рівень життя, егоїзм, варіативність сфери етичних взаємин вчителів, розбіжності у декларованих цінностях та цінностях життя, переважання особистісного над професійним, порушення етичних норм та ін.

Зважаючи на зазначені вище професійні виклики та етичні труднощі, які можуть виникнути на шляху сучасного вчителя, зауважимо, що несформована етична компетенція як один із складових компонентів професійно-педагогічної компетентності призводить до етико-педагогічних помилок у педагогічній діяльності і відповідно негативно впливає на освітній процес в цілому.

Тому проблема формування етичної компетентності майбутніх вчителів займає важливе місце у процесі професійної підготовки у ЗВО і є невід'ємним компонентом безперервного навчання впродовж життя. До важливих формувальних елементів етичної компетентності вчителя іноземної мови відносимо розвиток позитивного ставлення до власної особистості й до інших людей через рефлексію і самоаналіз, подолання педагогічних стереотипів у суспільній свідомості та постійне прагнення до розширення знань не лише з предмету та методики його викладання, але й з етики, педагогіки, психології та розвиток вмінь їх практично застосовувати.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. У зв'язку із суспільним та освітнім розвитком в останні десятиліття відбувається розширення сфери діяльності педагогів, зокрема долучення до культурно-просвітницької, корекційно-розвивальної, екологічної, управлінської роботи. Поряд з

традиційними педагогічними функціями актуалізуються такі професійні функції педагога, як-от: прогнозування, проектування та організація змістової і процесуальної сторін освіти та освітнього середовища. Все це ставить нові вимоги до особистості та професійної компетентності сучасного вчителя, зокрема: розвиток потреби і здатності до активної і різнобічної освітньої діяльності та високого рівня сформованості педагогічної культури та майстерності, розуміння своєрідності розвитку зростаючої особистості, володіння прийомами розв'язування педагогічних задач, дотримуючись норм педагогічної етики.

Етична компетентність учителя іноземної мови розглядається як складова його професійної компетентності, яка набуває актуальності в умовах гуманізації освітнього простору. З одного боку, етична компетентність включає етичні знання та комунікативні уміння, морально-психологічні якості вчителя, що становлять його етичну особистісну сутність. З іншого – передбачає готовність педагога до здійснення етичного розвитку і виховання учнів.

Формування етично компетентного вчителя – це соціально значуща проблема, від розв'язання якої залежать успіх гуманізації системи освіти, підвищення загальної культури у суспільстві та перспективи розвитку сучасної людини. Етичний розвиток учителя є неперервним процесом особистісно-професійного зростання, що передбачає підвищення рівня його моральної свідомості, здійснення професійної рефлексії та формування системи ставлень до суб'єктів освітнього процесу відповідно до норм і правил педагогічної етики.

Перспективи подальших розвідок. Запропонована нами розвідка не відображає усього комплексу проблем щодо дослідження етичної компетентності сучасного вчителя іноземної мови у його професійно-педагогічній діяльності. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні психологічної природи етичної компетентності майбутніх учителів, вивченні зв'язків етичної компетентності вчителя іноземної мови з іншими складовими його професійно-педагогічної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гулей К. В. Про етичну компетентність сучасного вчителя. URL: <http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/etyka/5933-pro-etichnu-kompetentnist-suchasnogo-vchitelya.html>.
2. Журба К. Формування етичної культури вчителів як необхідна умова сучасного виховання. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/22/visnuk_3.pdf.
3. Закон України «Про вищу освіту». Затверджений Верховною Радою України 1 липня 2014 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Концепція Нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Павелків К. М. Формування рефлексивної культури у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів-філологів: дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2011. 205 с.
6. Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. / за ред. В.М.Чайки. Тернопіль: ТНПУ, 2020. 165 с.
7. Ткаченко С. В. Формування етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі навчання : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 Одеса, 2018. 24 с.
8. Султанова Н. В. Педагогічні аспекти формування етичної компетентності майбутнього педагога. *Педагогічний альманах*. 2010. Вип. 6. С.155-159.

9. Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 122 с.
10. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Київ: Преса України, 2003. 319 с.
11. Хоружа Л. Етична компетентність сучасного вчителя. URL: <http://ru.osvita.ua/school/theory/1915/>.
12. Хоружа Л. Л. Етичний розвиток педагога: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2012. 208 с.
13. Ghiatau R. M. Ethical Competence for Teachers: A Possible Model. URL: https://www.researchgate.net/publication/282421482_Ethical_Competence_for_Teachers_A_Possible_Model
14. Cohen J. Social, emotional, ethical, and academic education: Creating a climate for learning, participation in democracy, and well-being. *Harvard educational Review*. 2006. 76(2). P. 201-237.

REFERENCES

1. Hulei, K. V. Pro etychnu kompetentnist suchasnogo vchytelia. URL: <http://oblosvita.com/navigaciya/skrynka/etyka/5933-pro-etichnu-kompetentnist-suchasnogo-vchytelya.html> [in Ukrainian].
2. Zhurba, K. Formuvannia etychnoi kultury vchyteliv yak neobkhidna umova suchasnogo vykhovannia. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_shkolu/22/visnuk_3.pdf [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu". Zatverdzenii Verkhonnoiu Radoiu Ukrainy 1 lypnya 2014. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/15Ukraine56-18> [in Ukrainian].
4. Konceptsiia Novoi ukrainskoi shkoly. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
5. Pavelkiv, K. M. (2011) Formuvannia refleksyvnoi kultury u procesi profesiino-pedahohichnoi pidgotovky maibutnixh vchyteliv-filolohiv. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
6. Profesiina kompetentnist uchytelia Novoi ukrainskoi shkoly: formuvannia, rozvytok ta udoskonalennia. V.M. Chaika (Ed.). (2020): *Mizhnar. nauk.-prakt. Inernet-konf. – International Scientific and Practical Internet Conference*. Ternopil [in Ukrainian].
7. Tkachenko, S. V. (2018). Formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnixh vchyteliv suspilno-humanitarnykh dyscyplin u procesi navchannia. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
8. Sultanova, N. V. (2010). Pedahohichni aspekty formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnioho pedahoha. *Pedahohichniy almanakh. – Pedagogical almanac, issue 6*, 155-159 [in Ukrainian].
9. Formuvannia zahalnokulturnoi kompetencii maibutnixh fakhivciv: zbirnyk naukovykh prac. O. S. Beteziuk, O. M. Vlasenko (Ed.) (2013). Zhytomyr .
10. Khoruzha, L. L. (2003). Etychna kompetentnist maibutnioho vchytelia pochatkovykh klasiv. Kyiv: Prasa Ukrainy [in Ukrainian].
11. Khoruzha, L. L. Etychna kompetentnist suchasnoho vchytelia. URL: <http://ru.osvita.ua/school/theory/1915/> [in Ukrainian].
12. Khoruzha, L. L. (2012). Etychnyi rozvytok pedahoha. Kyiv: Akademydav.
13. Ghiatau, R. M. Ethical Competence for Teachers: A Possible Model. URL: https://www.researchgate.net/publication/282421482_Ethical_Competence_for_Teachers_A_Possible_Model [in English].
14. Cohen, J. (2006). Social, emotional, ethical, and academic education: Creating a climate for learning, participation in democracy, and well-being. *Harvard educational Review*, 76(2), 201-237 [in English].